E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

Maktabgacha ta`lim yoshdagi bolalar ta`lim tarbiyasida qo`llaniladigan o`yinlarning psixologik xususiyatlari.

Isokulov Farrux Shuxrat o‘g‘li

Nizomiy nomidagi TDPU, Amaliy psixologiya yo‘nalishi 3 kurs talabasi

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o`yindir. Bog`cha yoshdagi bolalarning o`yin faoliyatlari masalasi asrlar davomida juda ko`p olimlarning diqqatini o`ziga jalb qilib kelmoqda.Bog`cha yoshdagi bolalar o`zlarining o`yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olg`a qarab intilayotgan sermazmun hayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladi.Maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirish uchun asosiy o'yin vazifalaridan biri bu bolaning so'zlarini boyitish, tushunchalarni o'zlashtirishda, ishlatilgan so'zlarning polisemiyasi va ularning semantik soyalarini tushunish hisoblanadi. O'yinlarda nutq faoliyati rivojlanadi, ona tiliga qiziqish va e'tibor tarbiyalanadi.O'yin bolani har tomonlama har jihatdan to'g'ri tarbiyalashga qaratilgan faoliyatdir.

O'yin insonni barkamol avlod sifatida rivojlantiradi. O'yinchoq bu narsaning o'ziga xos predmeti bo'lib, bolani maqsadini bilib oladi va shu maqsadga yo'naltirishga ko'maklashadi. Ko'pgina tadqiqodchi olimlar shuni isbotladiki, o'yinchoqlar orqali bolalar kelajakda o'zlari duch keladigan vaziyatlarga tushadi va ulardan qanday vaziyatlardan chiqishga o'rgatadi. Bola o'yinchoqlar bilan tanishish, o'ynash orqali ular atrof, olam bilan tanishadi. Bolalar o'zlari orasida bo'ladigan munosabatlar, bir-birlariga muomila madaniyatlar, o'zlari orasida xuddi kattalardek gaplashishni xoxlashadi. O'yinchoqlar orqali bola sizga, atrofdagilarga nima demoqchiligini tushuntira oladi. Ular o'yinchoqlar orqali borliq haqidagi bilimlarini boyitishadi.

O'yinchoqlarga turli xil tasniflar mavjud bo'lib ular: Didaktik o'yinchoq, ta'limiy o'yinlar, teatr o'yini, sport o'yini va musiqiy o'yinlarga ajratiladi.

Didaktik o'yinchoqlar - o'yin jarayonida bolalarga o'zlarining turmush tarzi, tabiati, har xil hodisalari haqida o'rgatadi. Bolalarning bilimini chuqurlashtiradi. Didaktik o'yinlar bolalar nutqini rivojlantirishga katta e'tibor beradi.

Ta'limiy o'yin - bolalarga o'yin orqali ta'lim-tarbiya o'rgatadi. Bunda o'yin bilan bir qatorda bilim, malaka egallanadi.

Teatr o'yini - zamonaviy teatrda "o'yin" atamasi aktyor tomonidan turli ifoda vositalari - nutq, mimika, imo-ishora, har xil harakatlar orqali foydalanuvchiga yetkazib berish.

Sport o'yini - bolalarni sog'lom bo'lishiga qaratilgan harakatli o'yinlar. Bolalar sport o'yinlari orqali kun bo'yi tetik, quvnoq, karfiyati a'lo bo'lib yuradi.

Musiqiy o'yin - bolalar bu o'yin orqali musiqaga qiziqishini shakllantiradi. Musiqiy qobiliyatlari rivojlantiradi. Bu o'yin bolalarga quvonchli va quvnoq daqiqalar beradi. Bolalarda o'yinlar orqali milliy urf-odatlarimiz ham shakllanadi. Bolalarga har bir o'yinni tushuntirish kerak.

O'yinchoqlar to maktabga chiqqunicha bola hayotida katta o'rin egallaydi. Bolalar yoshi kichkina paytida barcha o'yinchoqlarni o'ynashga urinadi. Keyinchalik yoshi ulg'aygan sari o'yinchoqlarni saralay boshlaydi. O'zlariga ayni vaqtda nima kerakligini yon-atrofdagilarga o'yinchoqlar orqali yetkazadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kichik guruh (3-4 yosh) bolalariga asosan qo'lda bemalol o'ynashga mo'ljallanga o'yinchoqlar o'ynaladi. Tig'li, uchli o'yinchoqlar bola hayoti uchun xavfli o'yinchoqlar o'ynashi mumkin emas. O'rta guruhda (4-5 yosh) bolalar kichik guruhdan farqli ravishda ozgina murakkabroq davr hisoblanadi. Unda bolalar tarbiyachi bilan birga o'yinchoqlar orqali rollar ijro etishlari mumkin. Ijro etayotgan

rollari orqali bolada nutq ham rivojlanadi. Yangi so'zlar o'rganadi. Talaffuzidagi kamchiliklar ham asta-sekin to'g'irlanib boriladi. Katta guruh (5-6 yosh) bolalar bemalol o'zlari o'yinchoq o'ynashlari mumkin bo'ladi. O'zlari orasida rollar bo'lib olinib turli o'yinlar va o'yinchoqlar orqali rollar ijro etiladi. Tayyorlov guruhi (6-7 yosh) bolalar endi o'yinchoqlarni bemalol tanlay oladilar.

Bolaning his-tuyg'ulari uning ruhiyatining shakllanishi uchun asosdir. U nafaqat boshqa odamlar va bolalarning his-tuyg'ularini o'qishni o'rganadi, balki yuz ifodalari va imo-ishoralar orqali turli his-tuyg'ularni ifodalash usullarini sinchkovlik bilan tushunadi. Bunda unga o'yin ham yordam beradi. U o'zini alohida shaxs sifatida anglay boshlaydi, o'zining "men"ini biladi. Maktabgacha yoshdagi bolaning hissiy spektri yanada murakkablashadi. Bu yoshda u g'azab, asabiylashish, bezovtalik, qayg'u, hasad kabi salbiy va salbiy his-tuyg'ular bilan tanishadi. U ijobiy his-tuyg'ularni yanada yorqinroq va kuchliroq boshdan kechiradi, hissiy kechinmalarning chuqurligi kuchayadi, ifodaga etadi. Bola hali ham his-tuyg'ularini boshqarishda muayyan qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda, shuning uchun uning xatti-harakati haddan tashqari hissiylik va beqarorlik bilan tavsiflanadi. Bu butunlay uning tashqi dunyo va odamlar bilan muloqotiga bog'liq.

Maktab yoshidagi bolalar maktabgacha yoshdagi bolalardan tushunish, qismlarni va butunlikni farqlash qobiliyati, ko'proq rivojlangan obrazli fikrlashi bilan, masalan, obektlarni hajmi va boshqa xususiyatlari bo'yicha aqliy tartibga solish qobiliyati bilan farqlanadi. Tahlil qilish, sintez qilish, obektning sifatlarini uzatish tamoyillarini tushunish, hodisalarning xususiyatlarini, baholashda ikki yoki undan ortiq o'zgaruvchilarni hisobga olish qobiliyati maktab yoshidagi bolalarni ajratib turadi. Boshlang'ich maktabda maktab yoshidagi bolalarning tafakkuri hali ham empirik voqelik bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular faqat tanish narsalar haqida o'ylashlari va mulohaza yuritishlari mumkin, garchi ular o'z xulosalarini aniq stsenariydan mumkin bo'lgan stsenariygacha kengaytira olsalar ham.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki bolaning nutqini rivojlantirishga o'yinchoqning ta'siri katta. O'yinchoqlar bilan har kuni o'tkazadigan o'yinlarida bola nafaqat o'zi foydalanadigan ob'ektlarni, balki ularning xususiyatlari, o'lchamlari, shakli, rangi va boshqalarni ham nomlashni o'rganadi. U o'yinchoqlarni o'yinga o'z g'oyalariga mos ravishda qo'shadi va ularning qolganlari bilan munosabatlarini aniqlaydi. O'yinda ishtirok etadigan narsalar va shaxslar orqali ijtimoiylashadi. Bola o'yindagi barcha harakatlarini nutq bilan birga olib boradi. Bolaning og'zaki nutqini rivojlantirish va uning so'z boyligini boyitish vositasi sifatida o'yinchoqlardan foydalanish tez samara beradi. O'yinchoq bolada faqat ijobiy his-tuyg'ularni, gapirishga bo'lgan istakni uyg'otadi. Bolaning tasvirlash va hikoya qilishga bo'lgan qiziqishi orqali bilimlari ortib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Djurayeva B.R. Maktabgacha ta`lim yoshdagi bolalarga ta`lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari. 2015y
2. Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika.2019
3. Mamadjanova X.Sh. Bolalar nutqini o`stirish nazaryasi va texnologiyalari.
4. Vasila Karimova “Psixologiya “, Toshkent, 2000.
5. Foziev E. “Umumiy psixologiya “ 1-kitob, Toshkent, 2004
6. “Psixologiya atlasi” M.Gomezo tahririda Moskva 1986
7. M.G.Davletshin. “Psixologiya”, Izohli lug`ati, Toshkent 1998
8. M.G.Davletshin. «Umumiy psixologiya», Toshkent, 2002.